

2. Непомнящая Т.В. Назначение уголовного наказания. *Теория, практика, перспективы*. СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. 781 с.
3. Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении. Учебник для вузов. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. Москва : ИКД: «Зерцало-М». 2002. 624 с.
4. Козлов А.П. Уголовно-правовые санкции (проблемы построения, классификации и изменения). Красноярск, 1989. 176 с.
5. Кузнецов В.О., Гіжевський В.К. Кримінальне право України (повний курс у схемах і таблицях). Навчальний посібник. К. : Кондор, 2005. 459 с.
6. Российское уголовное право : учеб.: в 2-х т. Т. I. Общая ч. / ред. А.И. Рарога. М. : Профобразование, 2002. 600 с.
7. Кругликов Л.Л., Василевский А.В. Дифференциация ответственности в уголовном праве. СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. 300 с.
8. Завгородняя И.С. Проблемы построения санкций за тяжкие и особо тяжкие преступления против личности. Юристы-Правоведы. Изд-во Рост. юрид. ин-та МВД России. Ростов-на-Дону. 2008. С. 56–59.
9. Кримінально-правова охорона таємниці в Україні [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2018. 275 с.
10. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. Х. : Право, 2013. 1040 с.

УДК 343.326

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.6-1.38>

ДИКА С.А.

МЕТОДИКА СБУ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 113 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

METHODOLOGY OF THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE IN THE INVESTIGATION OF THE CRIME PROVIDED FOR IN ARTICLE 113 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Проблема охорони національної безпеки була і залишається найважливішою. Вона знаходить свій вияв у рівні захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, у забезпеченні сталого розвитку суспільства, у своєчасному виявленні, запобіганні і нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам. Останні роки відображають негативну динаміку, а саме значне збільшення кількості вчинюваних кримінальних правопорушень за ознаками диверсії. Це явище викликане певними політичними змінами, які відбулися і не припиняють відбуватися на Сході нашої країни.

Залежно від сукупності ознак, у яких знаходять вираження ці діяння, а також від їхньої спрямованості можна виокремити вісім форм диверсії: 1) вчинення вибухів, підпалів чи інших дій, спрямованих на масове знищення людей; 2) вчинення вибухів, підпалів чи інших дій, спрямованих на масове заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди здоров'ю людей; 3) вчинення вибухів, підпалів чи інших дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення; 4) вчинення дій, спрямованих на радіоактивне забруднення; 5) вчинення дій, спрямованих на масове отруєння; 6) вчинення дій, спрямованих на поширення епідемії; 7) вчинення дій, спрямованих на поширення епізоотії; 8) вчинення дій, спрямованих на поширення епіфітотії.

© ДИКА С.А. – студентка (Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

Якщо заглибитися в історичні дані, то можна побачити, що заборона на вчинення актів диверсії була введена ще у 1919 році. Вона була передбачена у Декреті Всесоюзного виконавчого центрального комітету від 20 червня 1919 року «Про вилучення із загальної підсудності в місцевостях, оголошених на військовому положенні». Крім того, Кримінальні кодекси УРСР 1922, 1927 та 1960 років також закріплювали заборону диверсії. Останні норми трансформувалися у нинішнє законодавство за часів незалежності України, а саме у ст. 113 Кримінального кодексу України.

Тому ця тема є вкрай актуальною. Важливою є проблема вдосконалення професійної майстерності працівників від оволодіння ними науковими методами виявлення та розслідування злочинів, попередження злочинів диверсії до успішного їх розслідування. Провідне значення має і вивчення методики розслідування за ст. 113 КК України, а також впровадження у слідчу практику науково обгрунтованих, ефективних рекомендацій щодо розслідування таких злочинів.

Ключові слова: *слідчий, диверсія, методика, методологія, розслідування, способи.*

From time immemorial, the problem of national security has been and remains the most important. It finds its manifestation in the level of protection of vital interests of man and citizen, society and the state, in ensuring the sustainable development of society, in the timely detection, prevention and neutralization of real and potential threats to national interests. Recent years have reflected a negative trend, ie a significant increase in the number of criminal offenses committed on the grounds of sabotage. This phenomenon is caused by certain political changes that have taken place and continue to take place in the East of our country.

Depending on the set of signs in which the actions are expressed, as well as their direction, there are eight forms of sabotage: 1) the commission of explosions, arson or other actions aimed at the mass destruction of people; 2) commission of explosions, arson or other actions aimed at mass infliction of bodily injuries or other harm to human health; 3) committing explosions, arson or other actions aimed at destroying or damaging objects of important economic or defense importance; 4) committing actions aimed at radioactive contamination; 5) committing actions aimed at mass poisoning; 6) taking actions aimed at spreading epidemics; 7) committing actions aimed at spreading epizootics; 8) committing actions aimed at spreading epiphytosis.

If we delve into the historical data, we can see that the ban on acts of sabotage was introduced in 1919. It was provided for in the Decree of the All-Russian Executive Central Committee of June 20, 1919 "On Exclusion from General Jurisdiction in Areas Declared Martial Law". In addition, the Criminal Codes of the Ukrainian SSR of 1922, 1927 and 1960 also enshrined the prohibition of sabotage. The latter norms were transformed into the current legislation during the independence of Ukraine, namely in Art. 113 of the Criminal Code of Ukraine.

Therefore, this topic is extremely relevant is the problem of improving the professional skills of employees, from their mastery of scientific methods of detection and investigation of crimes, prevention of sabotage crimes, to their successful investigation. It is important to study the methodology of investigation of Article 113 of the Criminal Code of Ukraine, as well as the introduction into investigative practice of scientifically sound, effective recommendations for the investigation of these crimes.

Key words: *investigator, sabotage, methodology, methodology, investigation, methods.*

Вступ. Злочини проти основ національної безпеки України є найбільш небезпечними посяганнями на суспільні відносини, що забезпечують державну безпеку, обороноздатність, незалежність держави, її конституційний лад. Наразі на сході України триває збройний конфлікт, внаслідок якого все частіше вчинюються злочини, передбачені розділом першим Особливої частини Кримінального кодексу України, – злочини проти основ національної безпеки України. Здійснивши аналіз, можна дійти висновку, що диверсія поряд із посяганням на територіальну цілісність і недоторканність України та державною зрадою є найбільш поширеними злочинами цього розділу.

Статистичні дані Національної поліції України вказують на те, що диверсійні кримінальні правопорушення здебільшого вчиняють особи чоловічої статі, рівень освіти яких дорівнює середньому або середньо-спеціальному.

Якщо охарактеризувати злочини проти основ національної безпеки України, то вони завжди супроводжуються тривалою активною формою і містять у собі дії з підготовки, вчинення, приховування злочину. Діями з підготовки здебільшого є розробка плану та підшукування співучасників. Здійснюється вербування населення з метою вступу у незаконні воєнізовані формування. Останнє насамперед проводиться з метою встановлення безпосереднього контакту під час особистої зустрічі або опосередкованого – з використанням соціальних мереж. Діями з підготовки також є забезпечення зброєю, одягом, харчуванням. Діями по прихованню найчастіше є виготовлення підроблених документів, знищення предмета або предметів злочинного посягання, інші.

Слід зазначити, що питання кримінальної відповідальності за диверсію досліджували у своїх роботах Г.В. Андрусів, В.Ф. Антипенко, О.Ф. Бантишев, Г.В. Єпур, В.П. Ємельянов, С.В. Коваленко, Б. Романюк, О.А. Чуваков та інші вчені.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення правового аналізу методології розслідування Службою безпеки України такого злочину, як диверсія, що передбачається ст. 113 Кримінального кодексу України (далі – ККУ).

Результати дослідження. 7 жовтня 2014 року парламент прийняв низку змін і доповнень до Кримінального кодексу України, якими фактично передбачив можливість проведення спеціального досудового розслідування стосовно низки кримінальних правопорушень. До них увійшло і кримінальне правопорушення, передбачене ст. 113 ККУ, підставою для здійснення якого може слугувати ухвала слідчого судді. Таким чином, законодавець закріпив можливість проведення заочного розслідування у разі, якщо особа, набувши процесуального статусу підозрюваного, почала переховуватися від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та її було оголошено у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Відповідно до ст. 297-2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) правом на звернення з клопотанням про проведення спеціального досудового розслідування володіє прокурор або слідчий за погодженням з останнім. При цьому під час подання такого клопотання уповноважений суб'єкт має зазначити, зокрема, відомості щодо обставин, які вказують на переховування підозрюваного від органів слідства та суду, а також факт вчинення таких дій з метою безпосереднього ухилення від кримінальної відповідальності. Крім того, підкріплюватися зазначене клопотання повинне відомостями щодо оголошення особи у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Цей порядок, закріплений КПК, передбачає певну процедуру розгляду. Так, клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування має бути розглянуто слідчим суддею не пізніше десяти днів із дня його надходження до суду. При цьому законодавець наголосив на обов'язковості присутності особи, від якої надійшло клопотання, а також захисника. У тому разі, якщо підозрюваним не було самостійно залучено захисника, у слідчого судді виникає певний обов'язок щодо вжиття необхідних заходів для його залучення.

Якщо слідчий суддя встановить, що під час подання такого клопотання не були дотримані вимоги ст. 297-2 КПК, він повинен постановити ухвалу про повернення його прокурору, слідчому. При цьому слідчий суддя може відмовити у задоволенні клопотання навіть у тому разі, якщо суб'єкт подання клопотання не доведе, що переховування підозрюваного від органу досудового розслідування та суду здійснюється саме з метою уникнення кримінальної відповідальності, а також у разі, якщо не буде надано відомостей, які підтверджують факт оголошення особи у міждержавний та/або міжнародний розшук.

На наш погляд, надання законодавцем слідчому судді повноважень стосовно прийняття рішень з приводу проведення спеціального досудового розслідування суперечить функціональному призначенню цього суб'єкта, яке полягає саме у попередньому судовому контролі в кримінальному провадженні. Попередній судовий контроль полягає у прийнятті слідчим суддею рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, надання дозволу на проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій [3, с. 28].

Таким чином, роль слідчого судді в рамках кримінального провадження полягає у наданні згоди на тимчасове обмеження конституційних прав особи на свободу та особисту недоторканність, на недоторканність житла чи іншого володіння особи, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також у контролі за законністю та обґрунтованістю вчинюваних слідчим дій.

У випадку санкціонування слідчим суддею можливості здійснення спеціального досудового розслідування ніякі конституційні права та свободи особи не обмежуються. Вони можливі лише за умов подальшого застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також у разі проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Саме тому, на нашу думку, право на прийняття рішення щодо здійснення спеціального досудового розслідування має бути надано прокурору як процесуальному керівнику досудового розслідування.

Загалом позитивно оцінюючи підхід законодавця до унормування зазначеної проблеми, необхідно зазначити, що аналіз нормативної моделі та правозастосовної практики у цьому контексті свідчить про необхідність доктринальної розробки питань, спрямованих на вироблення пропозицій по вдосконаленню як нормативного закріплення зазначеного інституту, так і практики його застосування. Зокрема, нормативну та прикладну оптимізацію доцільно здійснити за певними напрямками.

По-перше, сучасна нормативна модель спеціального досудового розслідування стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який понад шість місяців переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або стосовно якого наявні фактичні дані, що він перебуває на тимчасово окупованій території України або у районі проведення АТО, характеризується поліджерельністю. Окрім вказаного п. 20-1 Перехідних положень КПК України, норми, що стосуються такого, так би мовити, спрощеного порядку здійснення спеціального досудового розслідування, закріплені й у ч. 3 ст. 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» та ч.ч. 1, 2 ст. 5 Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції». З огляду на це одним із перших кроків для удосконалення нормативного регулювання є необхідність уніфікації нормативного матеріалу саме в межах КПК України.

По-друге, аналіз п. 20-1 розділу XI КПК України свідчить про те, що його норми мають тимчасовий характер. Юридичним фактом, з яким КПК України пов'язує припинення можливості застосування порядку спеціального кримінального провадження, є момент початку функціонування ДБРЗ. Однак не зовсім зрозуміло є позиція законодавця щодо прив'язки цього питання саме до моменту початку функціонування зазначеного органу. На наш погляд, вказана норма повинна бути закріплена як норма постійної дії (за умови відповідних на це підстав). Водночас існує два варіанти розміщення нормативного матеріалу: перший – у главі 21-1 КПК України; другий – у розділі XI КПК України, що також буде логічним у зв'язку зі специфічною сферою дії таких норм.

По-третє, для корегування правозастосовної практики необхідно на правотворчому рівні розв'язати існуючу дилему щодо території, на якій можливо застосовувати зазначений порядок. Зокрема, йдеться про можливість застосування такого порядку до осіб, які хоча і перебувають у районі проведення АТО, проте ця територія підконтрольна Україні. На наше переконання, у такому випадку потрібно користуватися загальним порядком здійснення досудового розслідування. З огляду на це, при поданні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування в матеріалах кримінального провадження мають міститися достовірні відомості, отримані у порядку, визначеному чинним законодавством, про те, що особа знаходиться на тимчасово невідконтрольній Україні території.

Методика розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 113 ККУ, може розглядатися у двох аспектах. По-перше, безпосередньо як процес розслідування злочину, тобто як вид діяльності уповноважених осіб та органів. По-друге, як розділ криміналістичної науки, який надає низку рекомендацій з приводу виявлення, розслідування та профілактики такого злочинного діяння. Таким чином, перший аспект є практичним, а другий – теоретичним. Саме їхній взаємозв'язок і породжує можливості щодо аналізу призначення методики розслідування злочинів, а також до розробки нових рекомендацій для їх подальшого практичного втілення.

Висновки. У цій роботі було проаналізовано методику, яка застосовується слідчими Служби безпеки України під час розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 113 ККУ, а саме порядок застосування та здійснення спеціального досудового розслідування. Крім того, було проаналізовано позитивні і негативні сторони цього явища. Зокрема, було наголошено на необхідності віднесення питання про здійснення спеціального досудового розслідування до повноважень прокурора, який здійснює процесуальне керівництво у кримінальному провадженні, та на недоцільності надання такого права слідчому суду.

Одним із найважливіших завдань методики розслідування є дослідження тактики та методики розслідування кримінальних правопорушень, що дають змогу удосконалити певні методи, прийоми та способи для покращення подальших результатів. Так, останніми роками значного поширення набув відбір інформації у соціальних мережах і на просторах веб-сайтів. Якщо раніше особу не можливо було притягнути до відповідальності за якісь дії, пов'язані з підризом національної безпеки, вчинені у соціальних мережах, то наразі ситуація змінилася. З розвитком суспільства розвивається і законодавство. Так, актуальним стало подання доказів у формі скріншотів, що містять відомості, розміщені на сторінках соціальних мереж.

Проблема розкриття злочинів завжди залишалася у центрі уваги безпекових органів. Варто зауважити, що саме початковий етап робить найвагоміший внесок у доказову базу та подальше розслідування кримінального правопорушення. Саме після виявлення ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 113 ККУ, слідчий має докласти максимум зусиль для зібрання доказів, що вкажуть на факт причетності особи до вчинення кримінального правопорушення, а також для недопущення приховування особи від органу досудового розслідування з метою уникнення кримінальної відповідальності. Тому наразі є досить важливим вивчення методик розслідування для ефективного швидкого всебічного розслідування злочинів того чи іншого виду. Нині наявні безліч методів, які можуть використовуватися на практиці співробітниками правоохоронних органів і зменшать відсоток нерозкритих злочинів на території України.

Список використаних джерел:

1. Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика и методика розслідування злочинів. 2010. С. 135–147. URL: http://adhdportal.com/book_1480.html.
2. Бурак М.В. Злочини проти основ національної безпеки України у політичній сфері. 2015. С. 276–279. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirniki/2015/zbirn-probl-dos-rozslid.pdf>.
3. Удалова Л.Д. Функція судового контролю у кримінальному процесі / Л.Д. Удалова, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, Т.Г. Ільєва. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 176 с.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року станом на 7 жовтня 2014 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
6. Керівництво з розслідування злочинів : наук.-практ. посібник / [В.Ю. Шепітько, В. Коновалова, В.А. Журавель та ін.]; за ред. В.Ю. Шепітька. Х. : Одіссей, 2009. 960 с.
7. Бурак М.В. / Злочини проти основ національної безпеки України у політичній сфері. 2015. С. 276–279. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirniki/2015/zbirn-probl-dos-rozslid.pdf>.